

Sâlim Tezkiresi Işığında Tezkire Terminolojisinde Orijinallik

The Novelty of Biography Terminology in The Light of Salim's Tezkire

Gamze AYDIN*

*Dr. Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

e-mail : gamze_aydin_87@hotmail.com

Araştırma Makalesi / Research Article Article
DOI: <https://doi.org/10.34083/akaded.541686>

Sorumlu Yazar / Corresponding Author
Gamze AYDIN, Ankara Hacı Bayram Veli
Üniversitesi, Ankara / Turkey

ORCID : 0000-0002-7418-2279

Geliş Tarihi / Received : 19.03.2019
Kabul Tarihi / Accepted : 10.04.2019

Atf / Citation

AYDIN, Gamze (2019). Sâlim Tezkiresi
Işığında Tezkire Terminolojisinde Orijinallik.
Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi, 3 (1), 31-46.
DOI: 10.34083/akaded.541686

Öz

XIII. yüzyıl sonlarından XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar pek çok sahada ürün veren Dîvân Edebiyatı, şekil, muhteva ve âhenk zenginliğiyle olgunluğa ulaşmasının yanı sıra pek çok önemli şairin hayat verdiği XVI. yüzyılda zirve dönemini yaşamıştır. Her bir şair, geleneğe bağlı olmakla birlikte şiirine kendi damgasını vurmak adına söylemiş, üslup, hayal, mazmun ve kelime kadrosu itibarıyla birtakım değişiklikler göstermiştir. Bu hususlardaki farklı eğilimler, şairlerin orijinallik vasfını kazanmasını sağlamıştır. Devrin edebî, sosyal, siyasî, ekonomik ve kültürel birer belgesi olan şair tezkireleri, şairlerin bu yönünü aydınlatmada faydalanabileceğimiz temel kaynaklardır. Bu çalışmada, Sâlim Efendi'nin Tezkiretü'ş-Şu'arâsında orijinallik tanımlayan terim ve söz grupları tespit edilerek orijinallik ölçütü konusunda değerlendirmelerden hareketle bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şair tezkireleri, Sâlim Tezkiresi, terminoloji, orijinallik.

Abstract

Divan Literature which produced works in several fields from late 13th century to the second half of 19th century went through a peak period in 16th century when it was enlivened by many poets besides reaching maturity in terms of richness in form, content and harmony. To leave his individual mark, while still following the tradition each poet somehow differed in terms of articulation, tone, imagination, poetic theme and vocabulary. The different trends in these aspects brought novelty to these poets. Poet tezkires which are literary, social, political, economic and cultural documents of the time are the basic sources which we can rely on in shedding light on these aspects of the poets. In this paper, we attempt to specify the terms and phrases which define novelty in Salim Efendi's Tezkiretü'ş-Şu'arâ, and to reach a conclusion based on the considerations about the criteria of novelty.

Keywords: Poet tezkires, Salim's tezkire, terminology, novelty.

Giriş

Tezkire, Arapça zıkr kökünden türemiş bir kelime olup ‘hatırlamaya vesile olan şey’ manasına gelmektedir. Bir şeyi hatırlamaya ya da haberi bildirmeye yarayan kısa pusula; bir işin izin verildiğini bildirmek üzere hükümetten alınana kağıt; askerin terhis olduğunu gösteren belge; aynı şehirdeki resmî daireler arasında gidip gelen yazışma vb. anlamlarda kullanılmıştır. Bunun yanı sıra tezkire, bir edebiyat terimi olarak Osmanlı toplumunun maddî ve manevî kültürünü meydana getiren evliyâ, hattat, mimar, musiki ustası, hatta usta çiçek yetiştiricisi gibi her meslekten yaratıcı kişinin biyografik künye yazıcılığını temel alan bir türdür. Bu türde eserlerden şairleri anlatanlara, tezkire-i şu’arâ veya tezkiretü’ş-şuarâ denilmiştir (İsen 2010: 25-26).

Tezkirelerde şairlerin biyografik bilgi ve değerlendirmelerinin yanında, onların edebî şahsiyetlerini, sanat kapasitelerini açığa çıkaran bilgi ve tanıtımlara da yer verilmiştir. Bunlar şairlerin sanat güçleriyle yaratılışları arasındaki ilişkiler, yaratılışlarında sanat açısından var olan birtakım özellikler veya doğuştan bazı sanat zevk ve yeteneklerine sahip olma hâli gibi vasıflar olup tezkirecilerin çok önem verdikleri bir konudur. Tezkireci hemen her şairin bu yönüne değinir ve onda öyle bir yaratılış veya gücün varlığını, yokluğunu, nitelik ve niceliklerini bize tanıtır değerlendirilmeye çalışır. Ancak tezkire geleneği eserden çok eserin yaratıcısını ön plana çıkardığı için eserle ilgili tanıtmaya değerlendirmeler, şairler ilgili olanlara nazaran daha dar ve sınırlıdır (Kılıç 1998: 250).

İncelememizde esas aldığımız XVIII. yüzyıl tezkirelerinden Sâlim Efendi’nin *Tezkiretü’ş-Şu’arâ’sı*, edebiyat tarihimizin kaynakları arasında, özellikle şairlerin biyografileri ile ilgili ayrıntılı ve güvenilir bilgileri içermesi açısından önemli bir yere sahiptir. Tezkire yazarı, eserinde doğru bilgi vermeyi gaye edindiğini ifade eder. Nitekim eserini yazarken şairler hakkındaki doğruluğundan şüphe edilmeyecek rivayetleri de toplamış ve tezkiresine kaydetmiştir. Şairlerin hayatlarına dair verdiği bilgilerde titiz davranır ve böyle olması gerektiğini de özellikle belirtir. İlmiye sınıfından şairlerin görev yerlerine ve tarihlerine dair oldukça ayrıntılı bilgi verir ancak ilmiye sınıfından olmayan şairleri küçük görüp kendisi de hattat olduğundan hattat şairlere özel ilgi gösterdiği düşünülür. Tezkirede şairlerin eserleri için verilen örneklerin azlığı, Sâlim tarafından yapılan tenkitlerin ve verilen hükümlerin isabetli olup olmadığının kontrolünü güçleştirmekte, bu konuda yeterli bir dayanak oluşturmamaktadır (İnce 2005: 10, 12, 14, 15). Bu sebeple, bazı terimlerin sayıca az kişi için tekrarlanmasından yola çıkılıp, bu bilgilerin diğer tezkirelerdeki değerlendirmelerle kıyaslanmasıyla daha doğru bir kanaate varılabilir.

Özgün; alışagelden daha değişik, şaşırtıcı nitelikte olan; fabrikasınca yapılmış olan, taklit olmayan (*araç ve gereç*) ve otantik anlamlarına gelen orijinallik (Parlatır vd. 1998: II/1693), Dîvân şairlerinin hassasiyetle üzerinde durdukları konuların başında gelir. Divan şiiri geleneğine göre her bir şair, şiirine kendi karakterini yansıtmalı, kendine has bir üslup ya da farklılık getirmelidir. Örneğin XVII. yüzyılda öne çıkan her bir şairin kendine has bir özelliği ile edebiyat tarihine geçtiği görülür. Nefî’nin bencil, isyankâr ruhu; Nâilî’nin karamsar havası; Fehîm’in deli tavırları; Sâbit’in yerli ağzı, argosu, mahallî olaylara eğilmesi; Nâbî’nin öğüt tarzı şiirleri diğer şairlerden daha üst seviyede olmalarını sağlamıştır (Erkal 2009: 314).

Eserlerine alacakları şairleri belirli bir ölçüye göre seçen tezkire yazarları, şiir ve şairleri niteliklerine göre gruplandırmıştır. Latîfî, şairleri usta şairler ve taklitçi (*mukallid, sâhib-i taklîd*) şairler olmak üzere ikiye ayırır. Taklitçi şairleri ise, şiir söylemeye çok fazla kâdir olmayıp ya bir şairin şiirindeki mahlasını değiştirerek ya da şiirin içinden işe yarar birkaç beyti alıp onu kendi şiiri olarak sunan hırsız şairler; vezinli söz söyleme yeteneğine sahip olmasına rağmen yeni, orijinal

mana ve hayal bulamadığından önceki şairlerin şiir malzemesinden yararlanan şairler; başka şairlerin şiirlerindeki manayı değiştirip tabir etmesine rağmen sanat, hayal ve anlam itibarıyla aynı şeyleri söyleyen şairler; başka şairlerin şiirlerindeki sözleri tercüme, tazmin, iktibas yoluyla alarak manayı şiirinde daha güzel bir şekilde işleyen şairler; Dîvân'ları etraflıca inceleyerek ve üstad bir şairin üslubunu takip ederek kabiliyetini artıran, üstad bir şairin şiirinde bulunan bir manayı gördüğünde onu bir mazmunla da ifade ederek tabir ve tarz itibarıyla önceki şiirden daha güzel bir manzume meydana getirebilen şairler olmak üzere beş kısımda sınıflandırılır. Son iki kısımdaki şairler, taklitçi olarak vasıflandırılan diğer şairlere kıyasla daha makbul sayılır (Canım 2000: 101-103).

Riyâzî ise, buna ek olarak şunları söyler: “Makbul şair dört kısımdır. Bir kısmı budur ki, mana bulmada benzersiz şeyler yapar. İkinci kısım odur ki, daha önce bulunan manaya yeni bir mana eklemekle ona güzellik ve kıymet verir. Üçüncü kısım odur ki, daha önce bulunan manayı, ifade güzelliği ile eda eder. Dördüncü kısım odur ki, daha önce bulunan manadan başka bir mana bulur. Eğer öncekinden iyi ise makbuldür ve eğer eşit ise, rededilmese de olur, daha aşağısı ise makbul değildir.” (Açıkgöz 2017: 23; Kılıç-Macit 1992: 32).

Tezkire yazarlarının ifadelerinden ve Sâlim Tezkiresi'nde tespit ettiğimiz örneklerden hareketle orijinal şair, hiç değinilmemiş bir konu, düşünce veya mazmunu, orijinal hayallerle sunan ya da başkasının şiirine ait bir manayı, mazmunu kendi bilgi, tecrübe ve yaratıcılık kabiliyetiyle özgün şekilde ortaya koyan kişidir. Sâlim Tezkiresi'nde yeni mana, mazmun ve hayal yaratma temel olmak üzere kendine has şair ve şiirlerin niteliklerinin çeşitlilik gösterdiği görülür. Onun, “hass, mahsûs, bikr/ebkâr, bedî'/bedâyi', ihtirâ, nev, cedîd/cedîde, tâze, ter, ferîd, yek, yek-tâ, âzâde, sâf-zamîr, tuhaf, acîb/acâyib, u'cûbe, garîb, i'câz, mu'ciz, na-dîde, nâdir, nâdire/nevâdir” olarak nitelendirerek övgü ifadeleriyle sunduğu şair ve şiirlerin orijinal vasıflara sahip olduğunu söyleyebiliriz. Yazar, “bî-akrân, bî-nazîr, bî-hem-tâ, bî-hemâl, pâk, pâkize, tâb-nâk, tâb-dâr, âb u tâb, âb-dâr, garrâ” gibi kelimelerle de kimi şairlerin ve şiirlerin benzersiz olduğunu sezdirse de, bu sıfatların çok fazla kullanımı orijinallik anlamında olmayıp onlara, övgü gayesiyle yer verildiği sonucuna ulaştırmıştır. Tezkirede, şairlerin yaratma kabiliyetleri ve bunun yansıması olan şiirleri için orijinallik manası taşıyan terimleri şu şekilde sınıflandırabiliriz:

1. Hass, Mahsûs, Tab'ı Kendüye Bi'l-irs intikâl, Nev'i Şahsına Münhasır

Bir kişiye veya bir eşyaya özgü olan (Şemseddin Sami 2004: 567); birini üstün tutma, birini tercih etme (Kanar 2009: 822), manalarına gelen hass, Sâlim Tezkiresi'nde başkalarına benzememe, kendine özgü olma anlamını taşıdığından hass ya da mahsûs kelimeleriyle tasvir edilen şairlerin orijinallik vasfını taşıdığı söylenebilir. Birri-i Attâr, nükteli, muhayyel tabirleri; Sâbit, kendine özgü üslûbuyla şiir vadisinde özel kabul edilir. Nedîm, hayallari, sihr-i helâlle örülü şiirleri dolayısıyla; Emnî ve Ârifî, sebebi belirtilmeksizin kendilerine özgü birer edâya sahip şairler olarak tanıtılır. Ârifî'nin orijinal bir şair olduğunu öne çıkarmak için u'cûbe terimi de kullanılmıştır. Ârifî'nin kederle gözyaşı döken kimsenin sararmış yüzünü, suyun yüzeyindeki nilifer çiçeği olarak tasavvur ettiği tezkirede kayıtlı bir beyti farklılık arz eden bir örnektir. Dürrî ve Refî'nin ise, “kendüye mahsûs” ve “vâdî-i mahsûs” terimleriyle hat sanatında bir husûsîlik taşıdığından bahsedilmiştir (İnce 2005: 302, 373).

Birri-i Attâr: “Belki sûsen-i zebân-ı alıyyü'l-beyânı hulvü'l-mantık-ı ta'bir ve lisânü'l-usfûr-ı hayâl olan nükte-i bârikde şu rütbe hurde-gîr idi kim nükte-şinâsânla tekellüm-i râz eylese kuş dili mesâbesinde ba'zı **kendüye mahsûs** olan ta'bir-i dil-pezirine kesîren vâkı olurdu kim ecânibinden bir merd-i vâkıf-ı esrâr ve anberle hem-vezn olan enfâs-ı tayyibesinden dimâg-ı agyâr nâ'il-i istişmâm-ı bûy-ı istihbâr olamaz idi.” (İnce 2005: 238).

Sâbit: “Şu’arâ-yı kirâmın dilîr-i meydân-ı fesâhati ve devha-i belâgatın bülbül-ü hezâr-destân-ı **mahsûs**-edâ-yı berâ’ati olan zât-ı âlî-simâtın...” (İnce 2005: 261).

Emnî: “... selâmet-i **tab’i kendüye bi’l-irs intikâl** ve selâset-i ta’biri zebânına hem-hâl vüzerâ-yı izâmın divân efendiligi hizmeti ile şeref-yâb...” (İnce 2005: 187).

Ârifî: “Pâk-tabî’at pür-ma’rifet **u’cûbe**-hey’et **nev’i şahsına münhasır** ezkiyâ-yı rûzgârdan bir şâ’ir idi. Nâzik eş’ârı bâlâ kasâ’idi ve vâfir âsârı vardır.”

İhâta etdi ten-i zerdimi sirişk-i keder

Miyân-ı cuyda kaldım misâl-i nîlüfer (İnce 2005: 483).

Nedîm-i Tâze-zebân: “Bir şâ’ir-i mâhir-i her-hüner-mübâdir ki zebân-ı Türkiide inşâyâ âgâz etse Veysî-i nâzik-zebânı zamâneye ünsî ve **kendüye mahsûs** olan edâ-yı dil-pezir ile bezm-i şu’arâda terâne-sâz-ı sevk olsa mânend-i ‘andelîb ol devha-i kemâlin şâ’ir tuyûr-ı mevzûnü’s-sec’-i belîgu’l-makâlin fart-ı lezzet-i semâ’ından dem-beste vü lâl eder.” (İnce 2005: 660, 661).

2. Bıkr/Ebkâr

Arapça, ilk, evvel; ilk çocuk; bakire; evlenmemiş erkek; orijinal ve yeni anlamlarına gelen bıkr kelimesi (Kanar 2009: 437), daha çok “ebkâr-ı mezâmîn ü letâyif”, “ebkâr-ı efkâr”, “bıkr-i hayâl” şeklinde tezkirede yer alır. Ânî Kadın, Rüşdî-i Sahhâf ve Ebu’l-Es’ad, ince manalar ve yeni mazmunlarla eser vücuda getirmesi; Arapça, Farsça ve Türkçe şiiirleriyle, belâgat ve fesâhat kaidelerine uygun ürünler vermesiyle methedilen, parmakla gösterilecek derecede yeteneğe sahip olduğu belirtilen Selîm Efendi, geline teşbih edilen, ilk kez onun tarafından söylenen fikirleri; Sa’dî-i Diger, orijinal hayaller yaratması ve mazmunlarıyla akranlarından farklı olarak değerlendirilir. Sâlim, Ebu’l-Es’ad Mehmed Emîn için ayrıca tarihlerinde acayip tabirler kullandığını, diğer cesur şairler gibi başkalarının şiiirinden mazmunları alıp kullanmadığını ifade ederek de onun orijinalliğini ortaya koyar ve Ebu’l-Es’ad maddesine, orijinalliği tavsif ettiği kendi iki beytini ekler. Selîm Efendi’nin tezkirede kayıtlı şiiirlerinden paylaştığımız aşağıdaki beytinde, sevgilinin kibir ve kin duymasını, bir kaşını kaldırıp diğerini çatık duruma getirerek kaşlarını birleştirmesiyle ilişkilendirmesi farklı bir düşünce sayılabilir.

Ânî Kadın: “...ve le’âlî-i mezâmîni hokka-i dehânlarında sandûkatü’l-ma’ârif olan sudûr-ı yârâna idrâc etmekle revnak-bahş-ı bâzâr-ı şevk u şetâret ve zînet-efzâ-yı kârgâh-ı behcet olarak şâhid-i sohbet-i râzdan keşf-i nikâb-ı ihticâb etmeleriyle herkes perveriş-yâfte-i dâye-i hâtırı olan **ebkâr-ı mezâmîn ü letâyifi der-miyân** ve erbâb-ı meclisi her vechile dem-beste vü hayrân etdikleri esnâda yârândan biri divân-ı merkûma nigerân ve taklîb-i evrâk ederken Sırrî merkûmun dest-resîdesi olan mevâzi’dan birine nazra-sâz oldukda keyfiyyet-i ma’hûde ba’de’l-ittilâ mahdûm-ı merkûme ne garîb vâlide kadın tebdîl-i mahlas mı eylediler deyü su’âl ve makâtî’-ı kasâyid ü gazeliyyâtda vâkı’ olan emr-i **‘acîb** ile da’vâların istidlâl eylediklerinde...” (İnce 2005: 234).

Selîm Efendi: “Bu fezâ’ilden fazla elsine-i selâsede fesâhat ve belâgat üzre zâde-i tab’-ı ra’nâları olan güftâr-ı bi-hem-tâları revnak-dih-i rûy-ı ‘arûs-ı **ebkâr-ı efkâr** ve zînet-bahş-ı şî’r ü eş’âr ve erbâb-ı tıbbâ’-ı selîmeye medâr-ı iftihârdır. Bu birkaç ebyât-ı dil-ârâ ol fâzıl-ı bi-nazîrin zâde-i tab’-ı semîrleri olan âsâr-ı dil-pezirdir.” (İnce 2005: 406).

‘Uşşâka kibr ü kîn ile bir kasdı var gibi

Bir yere geldi kaşları etdi müşâvere (İnce 2005: 407).

Sa’dî-i Diger: “...neş’e-i sabûhiyyü’l-ayâr-ı güftâr-ı âbdârı hoy-kerde-i sâgar gibi mişkât-ı kalb-i ma’rifet-perverlerinden tereşşuh etdikçe her bir katre-i nikâtı ruhsâr-ı **bıkr-ı hayâle** gûyiyâ bir

hâl ve ol çekide-i mevzûn-ı üşküfte-gonca gülşengeh-i hayâle ve mazmûna bir subbâbe-i nesîm-misâl olup reng-i rûyundan ol şükûfenin bûyu ve nümâyîşi berg ü berinden o mîve-i ter kangı bâğın yâdigârı olduğu ma'lûm-ı nahl-bendân-ı ma'ârif olup...” (İnce 2005: 399).

Rüşdî-i Sahnâf: “Esâlib-i kelâma iktirâh-ı kariha-i hâtırı pirâyeye-i ta'birât-ı **bedî'atü'l-bedâyi'** ve **ebkâr-ı efkâr-ı letâfet-şi'ârı hem-âgûş-ı şâhid-i letâyif-i müstahsenü'l-metâli'** olan Rüşdî Ahmed Efendidir ki **tuhaf-ı fûnûna hatfü'l-bârik-i hayâli berâ'tü'l-istihlâl-i ehliyete ve kemâl ü müstazrif-ı mecâlis olan dürer-i kelimât-i cevheriyyü'l-mesâsı gülistân-ı ihvânü's-sâfâ miyânesinde ezhar-ı muhâzarât-ı sohbe gül-deste-i mezâmîn-i ikbâl olup...” (İnce 2005: 354).**

Ebu'l-Es'ad: *Arabî ve Fârisî ve Türkî suhanda gûyâ ve çehçeh-i andelîb-i nâzik-edâ gibi elhân-ı mevzûnları ile bî-pervâ nâdire-senc-i gürûh-ı şu'arâ olurlar idi. .... Semt-i tevârihde kelâmı kesîr ve zekâ vü fitnat ile şehîr bir şâ'ir-i acâyib-ta'birdir. .... Ekser gazel ü kasâ'idi ma'nâ-yı nefsü'l-emrin perverdesi olup sâ'ir cesûr şu'arâ gibi mazmûn diyerek deride-i perde-i 'arz ü vakâr ve ednâ mazmûn için irtikâb-ı tekellûf-i güftâr eylemezler idi.*” (İnce 2005: 228).

*“Alan bir kıldan alır nükte-i bârik-i mazmûnu
Ne hâcet kıssayı tatvîle mânend-i şeb-i yeldâ*

*Takılmak herkese dünbâle gibi geri kor tab'ı
Varak diğer hikâyet diğer ey âşık diğer ma'nâ”* (İnce 2005: 230).

3. Bedî'/Bedâyi', İhtirâ, Nev, Cedîd/Cedîde, Tâze, Ter, Sâf-zamîr

Geçmişten devr alınan edebî anlayış ve geleneklerle sıkı ilişkisi olmakla birlikte, esas itibariyle şairin doğal gününe ait bir mesele olan yaratma hâli ve yeteneği, tezkirelerde üzerinde önemle durulan bir sanat olayı ve değeridir. Yaratma hâli ve yeteneğinin en açık ve geniş bir şekilde ele alınıp tanıtma ve takdire tabi tutuluşu icad, ibdâ ve ihtirâ şeklinde üç kavram etrafında yürür (Tolasa 2002: 210). Sâlim Tezkiresi'nde şairler ve onların şiirleri, daha çok bedî', ihtirâ, nev ve cedîd kelimeleriyle vasıflandırılır.

Bedî', örneksiz var eden, eşsiz yaratıcı; örneksiz var olan; mükemmel (Kırkkılıç-Sancak 2009: 403); orijinal (Steingass 1882: 267) anlamlarına gelip çoğulu bedâyi'dir. Sâlim Tezkiresi'nde, eş benzeri olmama, yeni yahut farklı bir şey meydana getirme manasıyla kullanılır. Önceki başlıkta da yer verdiğimiz Rüşdî-i Sahnâf, fikirlerinin orijinal (*ebkâr-ı efkâr*) olmasının yanı sıra gizli manalar, benzersiz hayaller ortaya koyması açısından ele alınırken (İnce 2005: 354); Şinâsî, fasih dili, nazik üslûbu, nükteli ifadeleri, farklı kelime ve tabirleri neticesinde yeni şiirler meydana getirmesi, bir arada bulunduğu diğer şairlerden üstün olmasıyla anılır. Sâlim, eserine kaydettiği Şinâsî'nin beyitlerinde geçip çok katmanlı işleve sahip olan “köhne bahâr, âteş bahâsı, bahtı siyâh, acı söz, tatlı cân” tabirlerini kastetmiş olmalıdır. Bunlardan biri aşağıda paylaşılmıştır:

Şinâsî: “*Erbâb-ı tab' ile ülfete mâ'il pür-ma'rifet bir âlüfte-i merd-i sâhib-tabî'at olup şu'arâ-yı zamân ile sohbet zurafâ-yı vakt ile her bâr ünsiyyet eylediginden hem-sohbet olduğu zurafâyâ iktidâ ederek kâmeti gibi tab'ı mevzûn ve gamzesi gibi zihn-i hadîdî selâmet-i tab'a makrûn olup evâ'il-i hâlinde zülfü gibi külâhı perîşân-târ iken şâne-i terbiyet-i ehl-i dilânda zebân-ı fasîhi dikkât-âşinâ-yı kelâm-ı mevzûn olup dehen-i teng-i nâzik-edâsından karîn-i ta'bir olan kelimât-ı **bedî'**iyü'l-insicâm-ı dil-pezir mü-miyân-ı **bâriki** gibi dil-âvîz ü bî-nazîr olarak güftârı dahî hüsnü gibi zamânında velvele-endâz ve 'asrında hûb-likâ hüsn-edâ ile mümtâz olmuş idi.*” (İnce 2005: 433).

*Gerekmez bûs-ı leb kand olsa ol rûh-ı revânımdan
Netice acı sözlerle usandım tatlı cânımdan* (İnce 2005: 434).

Bir kimse tarafından kullanılmamış tabirler ve mazmûnlar (Şemseddin Sami 2004: 79), benzeri görülmemiş bir şey icat etme, vücuda getirme (Develioğlu 2007: 337, 338) anlamlarına gelen ihtirâ, farklı bir şey ortaya koyma açısından, bir şairin şiirine karşılık yazılan nazireler için de kullanılan bir terimdir. Öyle ki Sâlim, “reşahât-ı kilik-i bedi’iyyü’l- ihtirâ” ve “ihtirâ-yı muhayyilât-ı ma’âniyye” terkipleriyle, Mevlevî şeyhi Enîs Dede’nin “kat kat helâl olsun” matlânı tanzîr ederek yeni, orijinal mana ve hayallerle örülü bir şiir meydana getiren Habeşîzâde Abdürrahîm Rahîmî (ö. 1140/1727)’nin yaratma kabiliyeti olan, orijinal bir şair olduğunu belirtmiştir.

Rahîmî: “Şi’r ü inşâsı zât-ı şerîfi gibi bî-nazîr bir merd-i hoş-sohbet ü nazîk-ta’bîr olup fehm ü firâseti tefrîk-i nükte-i şef-i virde kâdir ve akl ü kiyâseti **ihtirâ-yı muhayyilât-ı ma’âniyye mübâdir** bir vücûd-ı bî-nazîrdir. Bu güftâr ol şâ’ir-i sihr-âsârın cümle-i âsârındandır ki Mevlevî şeyhi sâbîkû’t-terceme Enîs Efendi “kat kat helâl olsun” matla’ını inşâd ettiklerinde bunların dahi tanzîrde reşahât-ı kilik-i **bedi’iyyü’l-ihtirâ**’ları bu vech üzre cünbiş-nümâ-yı hüsn-i ta’bîr olmuş idi.”

Hemân ol mâha bir ruhsat-dih-i zevk-i visâl olsun
Bana ey çarh-ı zâlim etdiğin kat kat helâl olsun

Bir âteş-pâredir çün tıfl-ı dil benden ırag olsun
Sarây-ı pâdişâh-ı ‘aşka verdim bir çerâğ olsun (İnce 2005: 337, 338).

Reşîd (Mehmed), Şehrî (Ali) ve Nazîm, şairliklerinin yanı sıra musiki ilmine de vâkıf olduklarından ihtirâ terimiyle, onların yeni besteler icat ettiği söz konusu edilir. Diğer yandan Reşîd’in güzel tabirlerle yeni, farklı lugazlar söylemesi de orijinal olmasına sebeptir. “Sâf-zâmîr”, Sâlim’in Reşîd için kullandığı onun kendine özgülüğünü niteleyen farklı bir terimdir. İshak Efendi ise, fesahat bahçesinin yeni (nev) yeşilliği olarak tanımlıp nükteli, orijinal mana ve mazmunlarıyla onun divan şiirine canlılık kazandırdığı belirtilir. Tezkirede yer verilen örnek gazel ve lugazları Sâlim’in düşüncesini destekler niteliktedir:

Reşîd: “... fenn-i mûsikîde dahî mahâreti ve âvâze-i lezîzinin be-gayet halâveti olup ol fenn-i azîzü’l-hâl sa’bü’l-menâlde üstâd-ı mâhir ve müceddeden beste **ihtirâ’ına kâdir** bir şâ’ir-i hüner-mübâdirdir.”; “Bu **nev-lugaz-ı hoş-âyende-ta’bîr** ol şâ’ir-i **sâf-zamîrin zâde-i tab’-ı halâvet-pezirlerindendir.**” (İnce 2005: 351, 352).

Şehrî: “... fenn-i mûsikîde murâdı üzre **ihtirâ-ı** besteye kâdir ve âgâze vü taksimde akrânı nâdir bir zât-ı celîlü’l-me’âsîr idi” (İnce 2005: 436)

Nazîm: “Zât-ı dakâyık-şinâsı ol fen-i bî-hemtâda şu rütbe sâhib-i mahâretidir ki hâlâ âgâze olunan makâmlardan bir makâm yokdur ki ol ser-derfter-i erbâb-ı tıbâ’ anda bir vâfir beste vü semâ’î **ihtirâ** etmemiş ola.” (İnce 2005: 670).

İshak Efendi: “... gül-gonca-i gülistân-ı belâgat **nev-bâve-i bûstân-ı fesâhat nahl-i berûmend-i çemenistân-ı ercûmendî âzâde-serv-i gülşen-i irfân-ı dilpesendî yektâ-süvâr-ı mızâmâr-ı hakâyık-mazmûn gavnâs-ı kulzüm-i ma’ânî-i dakâyık-meşhûn fâzıl-ı edîb âkîl ü erîb mahdûm-ı pâk-tıynet-i bî-akrân **yektâ**-rev-i vâdî-i irfân ki ...**” (İnce 2005: 163).

Etmem nigâh rûyuna pâk-i’tikâdsız
Mess eylemem o mushafı zarf-ı sedâdsız

Âh eylemem hevâ-yı ser-i zülfü yâdsız
Etmem hurûş yem-sıfat elbette bâdsız (İnce 2005: 166).

Bursalı İsmail Belig'in, *Bursa Şehr-engîzi yeni (cedîd)* bir eser olarak tanıtılır. Ancak önceki yüzyıllarda Mesîhî, Zâtî, Kâtib, Taşlıcalı Yahyâ, Lâmiî gibi şairler bu türde eser vermiştir. Sâlim, yeni bir te'lif olarak addettiği Belig'in eserinin, münşiyâne hoş, güzel tabirlerle sunulduğu için farklılık arz ettiğini ortaya koyar:

Belig-i Diger: “*Ehâdis-i nebeviyyeden yüz aded hadîs-i şerîfin ma'nâ-yı latîfini birer beyt ile edâ ve Gül-i Sad-berg deyü tesmiye edip bir eser-i şerîf ve eyyâm-ı cevânide vâkı' olan ser-güzeştini bi-tarîkı'l-hikâye münşiyâne ta'bîr-i dil-pezîr ile sebt eyleyip bir mecmûa'-ı latîf ve mahâbib-i Burusa hakkında Şehr-engîz nâmına bir manzûme-i dil-âvîzi olup dil-pesend-i âşıkân bir te'lif-i cedîd-i bi-akrâna muvaffak olmuşlardır.*” (İnce 2005: 247, 248).

Tâze kelimesi, yeni; taze; son zamanlarda; yenice; körpe (Dihhodâ; Hasan Âmid; Kanar 2010: 447; Öztürk-Örs 2009: 752, 753); yeni ortaya çıkmış şey (Şükûn 1996: I/550), eşi ve benzeri olmayan mükemmel bir şey icat eden, bedî (Muîn); tuhaf, şaşılacak şey (turfe); gönle hoş gelen, dil-pezîr; orijinal (Steingass 1963: 275) anlamlarına gelir. Tezkirede, tâze-zebân/yeni ve duyulmadık güzel sözler söyleyen (Kanar 2010: 448; Devellioğlu 2007:1043), tâze hayâl, tâze san'atlar ifadeleriyle şairlerin yeni ve orijinal söyleyişleri tasvir edilir.

Nedîm-i Tâze-zebân, Emîn-i Diger, Sûzî, Arpaemîni-zâde Sâmi, Fahrî, Vâkıf, İlmî-i Diğér, Tâ'ib ve Sıdkî'nin biyografisinde yer verilen Nahîfî Efendi yeni söyleyiş ve mazmunlarıyla; Ahmed Efendi, Tâ'ib ve Râgıb-ı Diğér maddesinde anılan Râmî Paşa ise, orijinal hayalleriyle öne çıkarılır. Bu şairler arasında en çok övülen Nedîm-i Tâze-zebân, Osmanzâde Tâ'ib ve Vehbî'dir. Nedîm, kendine has edâsı, hayalleri, sihr-i helal sanatını barındıran şiirleri, lâubâlî söyleyişi ve yeni kelimeler kullanmasıyla orijinal olarak vasıflandırılır. Tâ'ib'in, ilmî olgunluğu neticesinde yeni mazmun ve hayallerle vücuda getirdiği şiirleri aynı zamanda “nâdir, tuhâf” olarak da nitelenir ki, onun orijinalliğini destekleyen sıfatlardır. Sâmi'nin şiirlerindeki tâze mazmunları ise, benzersiz olarak görülür. Vehbî'nin bir saatte binlerce hayâl yarattığı ve bir günde bin beyit kadar şiir yazdığı söz konusu edilir. Şiirleri ve *Sûr-nâme*'si eşsiz olarak tavsif edilir. Diğér şairlerden farklı olarak Fezâyî'nin mazmun ve hayalleri tâze sanatlarla zenginleştirdiğinden bahsedilir. Tâze sanattan kasıt, çok farklı sanatları şiirlerinde kullanabilme kabiliyeti veya nadir kullanılan sanatlara da şiirlerinde yer vermesi olmalıdır.

Nedîm-i Tâze-zebân: “...gülşen-i endîşesinin her verd-i mutarrâ-yı bî-hemâli hayret-fermâ-yı belâbil-i şâhsâr-ı hayâl ve halâvet-i makâl-i kand-misâli mısri'l-belâga-i kemâlde revnak-şiken-i güftâr-ı erbâb-ı sihr-i helâldir. Bir şâ'ir-i mâhir-i her-hüner-mübâdir ki zebân-ı Türkîde inşâya âgâz etse Veysi-i nâzik-zebânı zamâneye ünsî ve **kendüye mahsûs** olan edâ-yı dil-pezîr ile bezm-i şu'arâda terâne-sâz-ı şevk olsa mânend-i 'andelîb ol devha-i kemâlin sâ'ir tuyûr-ı mevzûnü's-sec'-i belîgu'l-makâlin fart-ı lezzet-i semâ'ından dem-beste vü lâl eder ve lisân-ı 'Arabîde harîr-bâf-ı nesc-i belâgat oldukça revân-ı Harîrî-i Makâmât her bir kademe-i pür-fikretinde vâkıf-ı bî-şu'ur ve tarh-endâz-ı nazm olduğu ebyât-ı Mütenebbî-nikâtin edâ-yı **i'câz-âferini** rûh-ı Hayyâm'ın hayme-i zerrîn-tınâb-ı sabr u şekîbi rih-i sarsar-ı gıpta vü hasedden pür-ıztırâb edip bî-huzûr eder. Fârisîde hod nâmı keşîde-i küngüre-i şeref ü şevket ve ol vâdîde dahî fâris-i fürsân-ı mizmâr-ı firâset olan tab'-ı bülend-pervâzı sâbık-ı hayâl-i Sâ'ib ü 'Urfî-i Şîrâzî ve inşâ-yı Fârisîde tab'-ı sâfî hayret-dih-i derûn-ı Vassâf'dır. El-hâsıl tabî'at-ı pâkîzesi be-gâyet 'âlî bir şâ'ir-i mümârisü'l-fenn ü lâ'übâlî olup ân-ı yesîrde hezâr **tâze** suhana kâdir ve her memdûhun lâyıf-ı vasfı güftâr-senc olur bir şâ'ir-i mâhirdir.” (İnce 2005: 661).

Emîn-i Diger: “... **tâze-zebân-ı eş'âr-ı melâhat-şî'âr** ile revnak-bahşende-i makâl ve suhan-ı pâkîzeye kâbiliyyet-i salâhiyet irsen kendüye intikâl etmiş bir zât-ı hüceste-hisâldır.” (İnce 2005: 181, 182).

Ahmed Efendi: “Helvâ-yı Edirne gibi ekser eş’ârı halâvetden hâlî ve **tâze** hayâlî bî-meze vü bâli degil idi.”

*El aldım mâh-peykerlerle girdim halka-i zikre
Felekde devri ben bu çarh-ı kec-reftâra gösterdim*

*Elifler dâğlarla zeyn edip bu cismi âh etdim
Giribân-çâk olup ol dilber-i gaddâre gösterdim (İnce 2005: 191).*

Tâ’ib: “...Osmân-zâdelik şöhretiyle şöhret-şi’âr bir şâ’ir-i mâhir-i sihr-âsârdır ki **tâze**-zebân mezâmîn-i dil-sitânî dillerde dâstân ve ma’ârif-i bisyâr ile müşârün bi’l-benân olup...”; Şu’arâ-yı **nâdir**’ül-akrân-ı asrdan tabî’atı âteş-pâre bir şâ’ir-i sihr-âferîn olup nice hadîdü’l-lisân âteşîn-beyân olan merd-i dûdmân-ı devrân ve suhan-sencâmı bin harâc-ı Rûm fedâ olan güftâr-ı nazîk edâsıyla ilâne ve hezârân hod-fürûşânın murg-ı bâlâ-pervâz-ı iddî’âsına âşiyâne-i teslîmi lâne eylemişlerdir. Evc-i sipihr-i güftârın a’lâ-yı merâtibinde hümâ-yı tab’î âşiyân-sâz olduğundan şâ’ir suhan-perdâzân-ı cihânın murg-ı hayâlleri ol rütbeyi ihrâzdan bâz olup bi’l-cümle “El arkası yerde sana ey merd-i suhan-sâz” nagmesin âgâz ederek andelîbân-ı gülşen eş’âr-ı nevâ-yı midhatine dem-sâz olmuşlardır. Zihni pâk vâdî-i suhanda çâlâk bir şâ’ir-i sihr-âzma-yı bî-bâkdır. Leme’ân-ı berk-i tab’-ı âteş-pâresi ehl-i basîreti hıyre-çeşm-i hayret eder ve dest-dâde-i hayâlleri olan nice **tuhaf**-ı âsâr ziver-i peş-tahte-i kibâr olmuşdur. Hattâ matla-ı himmetlerinden Mişkâtü’l-Envâr’a bir terceme-i bî-nazîr eylemişlerdir ki kandil-i fûrûzân gibi envâr-ı âsârı şu’le-senc-i zevâyâ-yı cihân olmuşdur.” (İnce 2005: 251, 252).

Sûzî: “Sâdât-ı kesîrül-berekâtdan Seyyid Ahmed Çelebi-nâm **tâze**-zebân bir şâ’ir-i hoş-hırâm idi.” (İnce 2005: 410).

Râgıb-ı Diger: “Asr-ı Sultân Mustafâ Han-ı Sâni’de tîr-i tîz-şitâb-ı zihn-i serî’ül-intikâlî ân-ı gayr-ı münkasimde vâsıl-ı hedef-i her-**tâze** hayâl olan pehlivân-ı irfân vezîr-i mükerrem merhûm u magfûr Râmî Paşa âleyhi’r-rahmetü ve’l-gufrân sandûkatül-ma’ârif olan dil-i âriflerinden: Zebân-dırâzlık etme habâbına câmın/Tokunma dîdesine zâhid-i mey-âşâmın; Biz âfîtâb-nihâdız riyâz-ı âlemde/ Senin de ey ber-i nev-bâve alırsız hâmin’ zemîninde ramyetün min-gayri râmin **tâze** gazel sudûr etmekle izhâr-ı âzmâyîş-i tab-ı dil-pezîr buyurduklarında mütercem-i nâzik-ta’bîr dahî bu gûne tanzîr eylemişlerdir.” (İnce 2005: 329).

Sâmî: “Ol suhan-ı bî-hem-tâsî rûh-efzâ olan şâ’ir-i mâhir-i sihr-azmânın nâm-ı vâlâları Mustafâ’dır”; “Fârisî ve Türkî ebyât-ı nikât-perver ile mecmû’a-i kemâl mâl-â-mâl ve zihn-i Sâ’ibü’l-hayâlınden perveriş-yâfte olan **tâze** mezâmîn-i bülend-i Şevket ü Urîfî-pesendleri hayret-efzâ-yı emsâldir.” (İnce 2005: 382).

Sıdkî: “Bu cerîde-i **cedîde**ye evsâfî keşîde-i silk-i beyân olan kuvvet-i tabî’atde yegâne-i zamân şâ’ir-i **tâze**-zebân Nahîfî Efendi’den telemmüz eyleyip...” (İnce 2005: 463).

İlmî-i Diger: “**Tâze**-zebân eş’âra pür-iktidâr olduğundan bu mecelle-i celîleye tastîr ve hasb-i hâlinden bu beyti tahrîr olundu.”

Tecerrüd mâsivâdan kalbi tathîr eyler ey İlmî

Mücerred ol mücerred Hakk’ı bulmak ister isen sen (İnce 2005: 516).

Fahrî: “San’at-ı **bârik**-i hayâl-ender-hayâlden ‘ibâret olan tabî’atı fahrî-pesend ü pür-dikkat bir tabî’at ve mikrâs-ı zihn-i hadîd-i pür-ma’rifetden bürüz eden tuhfe-i sînesi pür-behçet olup mecmû’a-i ‘irfânı dest-i nâzik-benânı gibi mâl-â-mâl-i sanâyi’-i firâvân olmagla memdûh-ı cümle-i cihâniyân bir şâ’ir-i **tâze**-zebân idi.” (İnce 2005: 543).

Fezâyî: “San’atı gerçi rişte-fürûşluk olup ehl-i sûk makûlesinden olduğundan kabaca görünür idi. Ammâ tab’-ı bârîkinden sünûh eden mezâmîn iplik gibi hayâl ve târ u pûd-ı nesic-i endîşesi tâze san’atlarla mâl-â-mâl idi.” (İnce 2005: 548).

*Kıydın şehâ yeter bu dil-i nâ-tüvânıma
Bi’llâh dayandı tığ-i gamın üstühânıma*

*‘Azım eyledi Fezâyî reh-i yâre dün gece
Sâyem o mâh-tâbî görüp düşdi yanıma* (İnce 2005: 548).

Vâkıf: “Hânedân-ı ma’ârifden zâtı ma’mûr bir zât-ı şerîf ve eş’ârı tâze-zebân-ı yek-edâ-yı latîfdir.” (İnce 2005: 687).

*Her nihâl-i serv-i gülşen tîrdir sensiz bana
Tavk-ı kumrî halka-i zih-gîrdir sensiz bana* (İnce 2005: 687).

Vehbî: “... bir sâ’atde hezâr tâze hayâle mübâdir ve yek rûzda bin beyt mikdârı nazm-ı latîfe kâdir ola. Ol zât-ı ma’rifet-mevhibe Vehbî mahlası da’vâ-yı istihkâkı mahkûmün ‘aleyhi irâ’e ve ittifâkdir.”; “Zât-ı şerîfleri mâlik-nisâb-ı ma’ârif ve güftâr-ı latîfleri hayret-fermâ-yı her-tab’-ı ârif olup nazm u nesrde talâkati vehbî vü dâd-ı Hudâ ve şî’r ü inşâda sebk ü edâsı bî-hem-tâ bir suhan-ârâdır ki ebyât u âsârı kendiyile bile terâzû-yı hayâline vezn olunsa kendiden berter u ziyâde ve sa’bü’l-menâl olan teng-zemîn ve mültezim kâfiyelerin deşt-i nutk u hüsn-edâsında eşheb-i tab’-ı pür-cevlânı hâzır u âmâdedir. Devlet-i ‘Aliyyede sudûr-ı ülü’l-ihtirâma her bâr ‘arz-ı huzur eylediği kasâyid ü mesneviyyâtdan mâ-’adâ bin yüz otuz ikide vâkı’ olan sûr-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnun vakâyi’ini münşiyâne edâ-i dil-pezîr ile tahrîr eylemek kendülere fermân olunmagla ol emr-i hatîri bir rûtbede keşîde-i silk-i ta’bir eyleyip mecâlis-i müte’addidesin bulunduğu vech tasvîr etdirip yevmiye vâkı’ olan vakâyi’i inşâ-yı latîf ve miyâneden kıyâma münâsib elsin-i selâsede ebyât-ı münâsib ile bir Sûr-nâme-i bî-nazîr eylemişdir ki ol nüshanın felekde Nâhid her târ-ı sutûr-ı sahîfesin bir risâle-i tahsîn ve zemîninde nâzirîn nigerân oldukça şevkinden raks-künân-ı zevk-ı her-mezâmîn olup...” (İnce 2005: 700, 701).

Tâze, yeni (Muîn); hoşça giden, beğenilen (Hasan Amîd) anlamlarına gelen “ter” sözcüğü de orijinallik terimidir. Sâlim, tezkiresinin yeni, orijinal ve takdir edilen bir eser olduğunu savunarak bunu Ebu’l-Es’ad maddesinde ter ve cedîde kelimeleriyle ortaya koyar:

Ebu’l-Es’ad: “Ancak bezm-i inşâda bu mertebe ketb ü imlâ olunup bast-ı evsâflarında bundan ziyâde teksîr bu cerîde-i cedîdenin vazîfe-i kilik-i teri olmamagla bu kadarca tahrîr ve nüsha-i edâya gúyiyâ bir berâ’a-i istihlâl-i ta’bir kılındı.” (İnce 2005: 230).

4. Ferîd, Yek, Yek-tâ, Azâde

Ferîd, tek, eşsiz, biricik (Kanar 2009: 1356); yek ve yek-tâ, tek, eşsiz, benzersiz (Devellioğlu 2007: 1159); azâde ise, her türlü bağdan kurtulmuş, hür, serbest, tek demektir. Sâlim’e göre Sâbit’in şiiri kolay ve anlaşılır gibi görünmesine rağmen aslında sehl-i mümtenî ile örölmüş olduğundan ona nazire yazmak zordur. Nitekim manayı öyle bir kalıba sokar ki şiirleri insanlar tarafından beğenildiği gibi tekrar tekrar okunduğunda da yeni yeni şeyler tahayyül ettirir. Bu yüzden de gerek üslup gerek söyleyişi itibariyle onun alanında tek olduğunu ifade eder. Önceki kısımlarda şiirlerinden örnekleri de paylaştığımız İshak Efendi ise, engin bilgisi sayesinde ince manalar ve yeni mazmunlar bulmasıyla söz konusu edilir.

Sâbit: “Hakkâ ki vâdisinde ferîd ü çâlâk bir şâ’ir-i mâhir idi. Suretâ gerçi eş’ârı yesîr görünür ammâ sehl-i mümtenî’ makûlesi olup refâtârına tanzîr be-gâyet asîrdir. Rûz-merre isti’mâl

olunan letâyiği bir kâlîba ifrâğ eder ki zarûrî âdeme bir zevk ve tekrîr-i kırâ'at ve tecdîd-i istimâ'na tâze tâze şevk hâsıl olur her beyte birer kasdî mukarrerdir.” (İnce 2005: 262).

İshak Efendi : “...gül-gonca-i gülistân-ı belâgat **nev-bâve-i büstân-ı fesâhat nahl-i berûmend-i çemenistân-ı ercûmendî âzâde-serv-i gülşen-i irfân-ı dil-pesendî **yek-tâ-süvâr-ı mızâmâr-ı hakâyık-ı mazmûn gavvâs-ı kulzûm-i ma'ânî-i dakâyık-meşhûn fâzıl-ı edib 'âkil ü erib mahdûm-ı pâk-tynet-i bî-akrân **yek-tâ** rev-i vadî-i 'irfân ki...**” (İnce 2005: 163).**

5. Tuhaf, Acîb/Acâyib, U'cûbe, Garîb

Garip, görülmemiş, nadir, emsalsiz; az bulunur; hoş giden şeyler (Şemseddin Sami 2004: 385; Devellioğlu 2007: 1112); alışılan tarz ve şekilde olmayan, şaşılacak şey; bambaşka (Şemseddin Sami 2004: 928, 929, 965) anlamına gelen bu kelimeler, metinlerde genellikle sıra dışı, orijinal manasına işaret etmektedir. XVI. yüzyıl tezkirelerinden Ahdî, Kınalızâde Hasan Çelebi, Gelibolulu Âlî ve Beyânî Tezkireleri'nde şairin dünyasını inceleyen Süleyman Solmaz'ın araştırmasına göre garîb ve acîb kelimeleri, bazen “güzel değil” anlamıyla bazen de “değil” edatı ile birlikte cümleye olumlu anlamlar yüklemektedir (Solmaz 2012: 402). Bu konuda daha detaylı bir inceleme yapan Ali Emre Özyıldırım da “*Garîb Ma'nâlar, Acîb Hayaller Latîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerinden Hareketle Belâgat Terimi Olarak Garîb Sıfatı*” adlı yazısında garîb ve acîb kelimelerinin söz konusu tezkirelerde olumlu ve olumsuz anlamda kullanıldığını, kimi zaman garîb kelimesine bir fesahat kusuru sayılan garâbet (dil kurallarına aykırı ve genel kullanışa aykırı garip, alışılmamış kelimeler kullanma) manası yüklendiğini ve onunla orijinallik anlamına işaret edildiğini ifade etmiştir (Özyıldırım 2011: 151, 153, 155).

Sâlim Tezkiresi'nde ise, her üç sığata olumlu manada yer verilir. Sâbit'in tüm eserlerinin tuhaf olduğu, özellikle Edhem ü Hümâ adlı mesnevisinin sıra dışı özellikler taşıdığı belirtilir. Şâkir-i Diger, ilginç hayalleri; Tâ'ib, orijinal hayallerle ortaya koyduğu tuhaf eserleri; Ebu'l-Es'ad, değişik tabirleri; Ânî Kadın, gazel ve kasidelerindeki mana ve mazmun farklılığı; Şifâ'î-i Hakîm, alışılmadık terkipleri; Kusûrî ise, Şâhidî'nin eserine tazmîni ve Türkçe na'tında alışkın olunmayan bir söyleyiş ve tertip geliştirmesiyle söz konusu edilir.

Sâbit: “Mütercem-i mezkûrun âsârı ekserü min-en yuhsâ ve **tuhaf-ı vâlâları bî-add ü ihsâdır. Mesnevî-i nâzik hikâyeleri ve Edhem ü Hümâ nâmında bir **garîb ü acîb** ser-güzeşti vardır.**” (İnce 2005: 262).

Şâkir-i Diger: “Bu güftâr-ı halâvet-şi'âr ki terâzû-yı hayâlde **tuhaf-ı girân-kadr-i esmâr-ı cinâna ber-â-berdir. Ol zât-ı nâzik-tabî'atin hadîka-i eş'ârından dükkânçe-i âsârında nümâyân olan mîve-i nihâl-i bâlleri ve mahsûl-i bâg-ı hayâllerindedir ki teberrûken zîr-i rûz-nâmçe-i hâllerine keşide ve hâtîme-i evsâf-ı zât-ı fâyiku'l-emsâllerine zebân-ı kalem şâhid-i müdde'adan çekide olmuştur.**”

*Ber-â-ber çekmedin bâr-ı gamın ol nahl-i pür-bârın
Düşer mi el ala şeftâlûsin evvel ben almadan* (İnce 2005: 420).

Tâ'ib: “...dest-dâde-i hayâlleri olan nice **tuhaf-ı âsâr zîver-i peş-tahte-i kibâr olmuştur. Hattâ matla-ı himmetlerinden Mişkâtü'l-Envâr'a bir terceme-i bî-nazîr eylemişlerdir ki kandîl-i fûrûzân gibi envâr-ı âsârı şu'le-senc-i zevâyâ-yı cihân olmuştur.**” (İnce 2005: 252).

Ebu'l-Es'ad: “*Semt-i tevârihde kelâmı kesir ve zekâ vü fitnat ile şehîr bir şâ'ir-i **acâyib**-ta'birdir. Husûsâ sene bin yüz otuz iki tarihinde vâkı olan sûr-ı hümâyûn-ı şevket-makrûna zâde-i tab-ı ra'nâları olan târîh-i bî-akrân cilve-senc-i enderûn-ı suhan-dânân-ı cihândır.*” (İnce 2005: 228).

Ânî Kadın: “Ba’de zamân mezbûrenin püser-i necâbet-eseri mahdûm-ı sâbîkû’z-zikr çeblebi efendi leyâlî-i tivâlden bir şeb-i ferhunde-fâlde zümre-i yârân-ı sadâkatkâr ve âlüftegân-ı nezâket-şî’ardan bir gürûh-ı müstetâbî müsâmere-i şevk için istishâb eyleyip ol şeb-i dirâzda yer yer sohbeta âgâz ile kâlâ-yı hoş-kumâş-ı ülfete revâc ve le’âlî-i mezâmîni hokka-i dehânlarında sandûkatü’l-ma’ârif olan sudûr-ı yârâna idrâc etmekle revnak-bahş-ı bâzâr-ı şevk u şetâret ve zînet-efzâ-yı kârgâh-ı behcet olarak şâhid-i sohbet-i râzdan keşf-i nikâb-ı ihticâb etmeleriyle herkes perveriş-yâfte-i dâye-i hâtırı olan **ebkâr-ı** mezâmîn ü letâyîfi dermiyân ve erbâb-ı meclisi her vechile dem-beste vü hayrân etdikleri esnâda yârândan biri divân-ı merkûma nigerân ve taklîb-i evrâk ederken Sırrî merkûmun dest-resîdesi olan mevâzî’dan birine nazra-sâz oldukda keyfiyyet-i ma’hûde ba’de’l-ittilâ mahdûm-ı merkûme ne **garîb** vâlîde kadın tebdîl-i mahlas mı eylediler deyü su’âl ve makâtî’-ı kasâyid ü gazeliyyâtta vâkı’ olan emr-i **acîb** ile da’vâların istidlâl eylediklerinde...” (İnce 2005: 234).

Hayâl-i ârızınla sîne sahn-ı gülsitânımdır
Açılmış şerhalar sînemde nahl-i erguvânımdır (İnce 2005: 232).

Şifâ’î-i Hakîm: “Ehl-i dil ve hoş-sohbet bir zât-ı pür-ma’rifet olup zât-ı **acîb**’t-terkîbi ile bir kerre hem-ihtilât olan kimesne her ne rütbe âhen-dil olsa yine ol üstâd-ı bî-mânend anı bî’l-hâssa mîknâtîs-mânend mîl-i meyl ü mahabbetine cezb eyleyip dem-i sârî gibi ‘urûk ve mefâsılına cereyân ve mizâc-gîr olan kelîmât-ı ‘azbû’l-beyâm ile kendüye firîfte vü hayrân ederdi” (İnce 2005: 428).

Bu tekyegâh-ı tarabda çerağda muntazırız
Semâ’ u devre münâsib ayağda muntazırız (İnce 2005: 429).

Kusûrî: “Şâhidî’nin her mısra’ın tazmîn ve Türkîsinin na’t-ı **garîbesinde** bir tertîb-i bihîn ylemiştir.” (İnce 2005: 581).

Ne nâz buldu nihâyet ne bizde tarh-ı niyâz
İki ucun bulamaz kimse vâdî-i aşkın (İnce 2005: 581).

Sâlim, Reşîd Mehmed Efendi’nin biyografisinde Safâyî Tezkiresi’nin bölümlemesini beğenmediğini “Utrûfetü’l-istigrâb” sıfatıyla belirtmiş, “garip, tuhaf” manasına gelen kelimelerle onun eserini olumsuz yönde eleştirmiştir. Öyle ki eserini yazarken garip hatalar yapmış, Reşîd’in bir lugazında geçen ‘ârî” kelimesini elif harfiyle yazması yüzünden bazı müteşairlerin de hatalara düşmesine neden olmuştur:

“Asrımızda tertîb-i tezkiretü’ş-şu’arâ eyleyen Safâyî’nin **utrûfetü’l-istigrâb** olan tertîb-i nâ-mürettebü’l-ebvâbında mütercem-i sâlifü’z-zikrin rûz-nâmçe-i hâlin takrîr itdiği mahalde bu lugazı kitâbet ü tastîr, (mısra’): “Cevfi gerd-i gubardan ‘ârî” mısra’ın ketb ü imlâ eyledikde ‘ârî lafzını nahle delâlet etmek vechi üzre evvel-i hurûf-ı hecâ olan harf-i elifle tahrîr etmesini mehâric-i hurûfa ri’âyet eyleyen ba’zı nev-heves müteşâ’irlerin esnâ-yı müşa’arede elifle Âli Efendi’nin yok ‘ayn ile ‘Âli Efendi’nin şî’ri deyü ‘arz-ı hüner etdiklerinden bedter idigi rûz-ı rûşenden azherdir.” (İnce 2005: 353).

6. İcâz, Mu’ciz

Âciz bırakma, acze düşürme; şaşırtma; mucize sayılacak kadar düzgün söyleme; bir benzerini yapmada herkesi acze düşürme (Devellioğlu 2007: 407; Kanar 2009: 239); gücü yetmeme, imkansız olma, kimsenin konuşamayacağı şekilde konuşma (Mutçalı 1995: 550); mahrumluk, keramet (Tulum 2011: 944) olarak tanımlanan icâz ve bu eylemleri yapan konumundaki mu’ciz kelimeleriyle de şairlerin farklılıkları ortaya konulur. Gıpta edilen Nedîm’in şiirlerinde izlediği tarzda bir şiir meydana getirebilmenin; Mucîb’in hayalleri, ortaya koyduğu yeni mazmunlar ve

ince manalar derecesinde şiir söyleyebilmenin zorluğu dile getirilip bu yönleriyle onların diğer şairleri geride bıraktıkları kanaatine varılır.

Nedîm-i Tâze-zebân: "... ebyât-ı Mütenebbî-nikâtin edâ-yı i'câz-âferîni rûh-ı Hayyâm'ın hayme-i zerrîn-tınâb-ı sabr u şekîbi rih-i sarsar-ı gıpta vü hasedden pür-ıztırâb edip bî-huzûr eder." (İnce 2005: 660-61).

Mucîb: "Hakkâ ki zûr-ı bâzû-yı kuvvet-i tabî'yye ile hayâl etdikleri mazmûn-i bârik mâ-verâsında tettebbu'ı sahîh ile cüst (ü) cû olunsa fikr-i dakîk andan berter bir lafz-ı ma'nîdâr tedârikinde 'âciz ve fûrû-mânde olduğun evvelîn-i cümle-i kârda teslim ü i'tirâf u ikrâr ede." (İnce 2005: 617).

Olmaz metîn nakş-ber-âb-ı binâ-yı 'aşk
Sengîn dil-i bütâmı komazsan esâsına

Bulduk o mâh ile dil-i zârın arasını
Sulh oldı bûs-ı la'li ile hûn bahâsına (İnce 2005: 616).

7. Nâ-dîde, Nâdir, Nâdire/Nevâdir

Görülmemiş; pek seyrek yahut az rastlanılan; değerli (Devellioğlu 2007:795; Kanar 2010: 1627, 1628); eşi, benzeri olmayan, bedî; tuhaf, şaşılacak şey, turfe; yeni, yeni ortaya çıkmış (Tulum 2011: 1346) anlamlarını taşıyan bu terimler, bazı şairlerin birtakım vasıfları nedeniyle diğerlerinden üstün tutulmasında kullanılmıştır. Rüşdî-i Sahhaf, "bedî" başlıklı kısımda da bahsettiğimiz üzere, fikirlerinin orijinal (*ebkâr-ı efkâr*) olmasının yanı sıra gizli manalar, benzersiz hayaller ortaya koymasıyla ele alınır. Sâlim, bu özellikleri sahip olmasıyla onu devrinin seçkin şairlerinden biri olarak görür. Diğer nâ-dîde olarak vasıflandırılan şair ise, Sa'dî-i Diger'in erkek kardeşi olup orijinal hayaller ve mazmunlarıyla akranlarından farklı olduğu ifade edilen Dürrî Ahmed Efendi'dir.

Rüşdî-i Sahhâf: "**Nâ-dîde-i rûzgâr bir şâ'ir-i sihr-âsâr idi.**" (İnce 2005: 356).

Sa'dî-i Diger: "*bu mecelle-i celîleye harf-i dâl-ı mühmelede tercemeleri sebki eyleyen nûr-ı dîde-i şu'arâ merdümek-i çeşm-i bülegâ şâ'ir-i nâ-dîde-nazîr ü ser-âmed Dürrî Ahmed Efendi'nin birâder-i ser-ber-â-beridir.*" (İnce 2005: 399).

Sâlim Tezkiresi'nde, nâdire-dân, nâdire-gû, nâdire-gûy, nâdire-senc kelimeleri, çoğunlukla şairlerin bilgili olması, güzel ve nükteli şiirler söylemesi anlamında kullanılmıştır. Fakat yukarıda muhayyel tabirlerinin orijinal olduğunun söylendiği Birri-i Attâr'ın şiirlerinin akıcı ve parlak, sanatının hoş olması onun eşine az rastlanan, seçkin bir şair olarak anılmasında etkili hususlar olarak sıralanır. Yine Kâmî ve Yümnî, devrinde ender rastlanan şairler olarak anılır. Kâmî'nin zarif, nükteli şiirleri açısından devrinin nadir şairlerinden olarak zikredilmesi gerektiği, Yümnî'nin genç yaşlarından itibaren muhtelif hayallerle sanatını güçlendirdiği ve zamanla parmakla gösterilecek derece usta, benzersiz, akranlarından üstün bir şair olduğu söylenir.

Birri-i Attâr: "*Diyâr-ı sengistân Aydın ve Saruhân'ın ekser eşhâsı enderûn-ı merdüm-i irfânda mürde-seng-i kâbiliyyet ve deryâ-dillerinin dahı kulzüm-i tabî'atlerinden sâhil-i nezâket-i pür-i'tibârlarına resîde olan dürer-i nâdire kelimâtları zübdetü'l-bahr makûlesi olup muhtâc-ı terbiyet iken ehl-i sûk tâ'ifesinden böyle bir kavli selîs tab'ı nefis merdüm-i pâk-nihad be-vefk-ı murâd suhan-ı pâkîzeye kâdir olmak dîde-i insâf ile nigerân olunsa nâdirdir.*" (İnce 2005: 239).

Kâmî: "*Hakkâ ki mevlânâ-yı merkûm harîr-bâf-ı kâlâ-yı ma'ârif ü 'ulûm olup elsine-i selâsede pâk güftâra iktidâr-ı tâmm ile akrânından fâyık ve nâdire-i rûzgârdan olan mecmû'ulardan*

‘add olunmaga lâyıktır. Zarîf ü nükte-dân pür-fâzıl pür-’irfândır. Eş’âr u ebyâtı hünerverânın mecmû‘alarında bi’l-cümle mestûr ve elsine-i zurafâda ebyât-ı pür-nikâtı ser-cümle mezkûrdur.’ (İnce 2005: 585).

Yümnî: “...eyyâm-ı iltihâb ve hengâm-ı şebâblarından beri hayâl-i hâbı ve rûz-ı rûşen-iktisâbı tab‘-ı âteş-pâresin şu‘le-senc-i eşi”a-i ‘irfân ve pervânevâr şem‘-i fûrûzân-ı ma‘rifetle hemzebân eyleyen bâg-ı âteşinfâm-ı zekânın bülbül-i hoş-lehçe-i letâfeti ve gülşen-i bihîn-nizâm-ı edânın **âzâde**-serv-i dil-ârâ-menkabetidir ki her nevâ-yı şîrîn-edâ-yı güftârı sükker-i terden halâvetde berter ve nutk-ı cân-bahşı ehl-i dile gidâ-yı rûh olup cân-ı ‘aziziyle ber-â-ber olan şu‘arâ-yı pâkîze-edâlardan ve tab‘i dil-pesend-i cümle-i ehl-i dil olan zurafâdandır.”; “Hakkâ ki zât-ı huçeste-simâtları hâ‘iz-i her-kemâl olup ‘asrında müşârün bi’l-benân olan şu‘arâ-yı **nâdir**ül-akrândandır.” (İnce 2005: 709, 710).

Sâlim Tezkiresi’nde terimlerden hareketle tespit ettiğimiz yukarıdaki şairler hakkında değerlendirmelerin geçerli olup olmadığını anlayabilmek için diğer birkaç tezkire ile mukayese ettiğimizde verilen bilgilerin genellikle paralel olduğu sonucuna ulaşılmıştır. *Safâyî Tezkiresi*’nde Ânî Fatma Kadın (*ebkâr, bedî*), İsmail Belîğ (*mu‘ciz, yekke, tâze, bedî*), Osmân-zâde Tâ‘ib (*kendüye muhtas*), Bosnalı Sâbit (*garîbe, ‘acîbe, tâze, azâde, nâdire*), Dürrî Ahmed (*ebkâr*), Rüşdî (*zâtî, garîbe, acîbe, ebkâr, bedî*), Reşîd Mehmed (*mücedded, ihtirâ*), Abdülbâkî Sa‘dî (*tâze*), Kâmî (*bedî, nâdire*), Nazîm Yahya (*tâze*), Vehbî (*tâze, yekke*) (Çapan 2005: 80, 107-108, 115, 125, 127, 189, 210, 257, 296, 521-522, 662, 706-707); *Safvet Tezkiresi*’nde, Osman-zâde Tâ‘ib (*kendüye muhtas*), Kâmî (*bedî*) (Güzel 2012: 127, 549); *Âdâb-ı Zurafâ*’da, Osmanzâde Tâ‘ib (*nâdire*), Refî‘ (*ebkâr*), Arpaemîni-zâde Sâmi (*nev, bîkr, tâze, i‘câz*), Abdülbâkî Sa‘dî (*i‘câz*), Kusûrî (*yegâne*), Kâmî (*yegâne*), Mucîb (*yek-tâ*), Vâkîf (*yegâne*), Yümnî (*yegâne, ferîd, tâze-zebân*) (Erdem 1994: 51, 139, 157, 162, 249, 257, 265, 280, 282); *Kâfile-i Şu‘arâ*’da, İsmail Belîğ (*bedî*), Bosnalı Sâbit (*garîbe*) (Oğuz-Koncu-Çakır 2017: 111, 138); *Mecma‘-ı Şu‘arâ ve Tezkire-i Üdebâ*’da, Ârifî Mehmed (*u‘cûbe, nev‘i şahsına münhasır*), Ânî Kadın (*nâdire*) (Arslan 2018: 63, 89); *Mecmû‘atü’t-Terâcim*’de, Nazîm Yahyâ (*nâdire*) (Zübeyiroğlu 1989 : 262) parantez içerisinde belirttiğimiz orijinallik terimleriyle övülmüş ve Sâlim Tezkiresi’nde yinelenen terimlere yegâne, yekke, mücedded, kendüye muhtas ve zâtî de eklenmiştir.

Sonuç

Şu‘arâ tezkirelerinde genellikle şairin asıl adı, mahlası, doğum yeri ve biliniyorsa doğum tarihi, akrabaları, tahsili, mesleği, görevde bulunduğu yerler, kişisel özellikleri, hayatı hakkında birtakım anekdotlar, vefatı, vefat tarihi, defnedildiği yer, yetenekleri, sanatı, eserleri ve eserlerinin özellikleri ile ilgili bilgiler verilip muhtelif sayıda şiirlerinden örnekler kaydedilir. Bu hususta, şairin ilgi alanı ve ilmî yönü, onun hem hayatı hem de çeşitli dallardaki donanımı konusunda değerlendirmelerde bulunulmasına imkan sağlamaktadır.

Tezkirelerin, şairlerin karakteristik özellikleri ve sanatı hususunda verdiği bilgiler kimi zaman farklılık gösterdiğinden tek bir tezkire yazarının kanaatlerinden yola çıkmak belli bir konuda sonuca ulaşmayı zorlaştırabilmektedir. Öyle ki Sâlim, incelediğimiz Tezkiretü’ş-Şu‘arâsı’nda doğru bilgiler vermeyi gaye edindiğini söylese de ifadelerinde ilmiye sınıfına öncelik vermiş, ilmiye sınıfından olmayan şairleri ise küçümsemiş, meslektaşları olan hattat şairleri mübalağalı bir şekilde övmüştür. Şairlerin sanatı ve şiirleri ile ilgili düşüncelerini zikrederken şiir örneklerini az sayıda tutması, onun tenkitlerinin yerinde olup olmadığına karar vermemizi güçleştirmiştir. Ancak tezkirede yer alan 423 şair arasında birtakım terimlerin sıklık ve değişkenliğinden hareketle bazı şairlerin diğerlerine üstünlüğü sezdirilmiştir. Öyle ki tezkirede yer alan 33 şair, 2 hattat (Dürrî,

Refî) ve musiki ile ilgilenen 3 şair (Reşîd, Şehrî, Nazîm) eserleri bakımından kendilerine özgü kişiler olarak değerlendirilmiştir.

Sâlim, tezkiresinde orijinal bir yönü olan şairler ve onların şiirlerini, “*tab’i kendüye bi’l-irs intikâl, nev’i şahsına münhasır, hass, mahsûs, bıkır/ebkâr, bedî’/bedâyi’, ihtirâ, nev, cedîd/cedîde, tâze, ter, ferîd, yek, yek-tâ, azâde, sâf-zamîr, tuhaf, acîb/acâyib, u’cûbe, garîb, i’câz, mu’ciz, na-dîde, nâdir, nâdire/nevâdir*” olmak üzere 30 terimle nitelmiştir. Onları farklı kılan yönler ise, konu, fikir, tabir, kelime kadrosu, terkip, söyleyiş tarzı (lâubâlî söyleyiş gibi), şiirlerin tertibi, mana, hayal, mazmun ve edebî sanatlar, özellikle sihr-i helâl ve sehl-i mümtenâ sanatları itibariyledir.

Yeni kelimeler; alışılmadık terkipler; nükteli, muhayyel, değişik tabirler; orijinal konu, mana ve hayaller; yeni mazmunlar; gizli, ince manalar; farklı söyleyiş ve tertip tarzı; edebî sanatları kullanma gücü tezkirede belirli terimlerle nitelendirilen şairlere orijinallik vasfı kazandırmaktadır. Tezkirede bu özelliklerin ise, Bosnalı Sâbit, Nedîm, İsmail Belîğ, Arpaemîni-zâde Sâmî, Râmî Mehmed Paşa, Seyyid Vehbî, Osman-zâde Tâib, Yümnî (Osmanzâde Mehmed), Edirneli Mehmed Kâmî, Dürrî Ahmed Efendi, Birrî-i Attâr, Şehrî (Bahçivanzâde Derviş Ali), Rahîmî (Habeşizâde Abdurrahman/Abdurrahîm), Emnî (Selimzâde Süleyman), Ârifî (İshakzâde Mehmed), Fatma Ânî Kadın, Selîm Efendi (Kavsarazâde Mehmed), Sa’dî-i Diğer (Abdülbâkî Sa’dî/Acem Sa’dî), Rüşdî-i Sahhâf, Ebu’l-Esad Mehmed Emin Efendi, Şinâsî (Ruznamçeci-zâde Mehmed), Reşîd Mehmed Efendi, Şehrî (Ali), Nazîm Yahyâ, İshak Efendi, Sâlihzâde Mehmed Emîn Efendi, Sûzî (Seyyid Ahmed Çelebi), Fahrî Ahmed Efendi, Vâkîf (Seyyid Yahyâ), İlmî-i Diğer (Mevlevî dervişi), Nahifî Efendi, Pervâne-zâde Ahmed Efendi, Derviş Mehmed Fezâyî, Süleyman Şâkir Efendi, Şifâî-i Hakîm (Ahmed Şa’bân), Kusûrî Ömer Efendi, Mustafa Mucib Efendi, Refî isimleri etrafında tekrarlandığı görülür. Ayrıca Sâlim de, ter ve cedîde terimleriyle tezkiresinin takdir edilen, yeni ve orijinal bir eser olduğunu savunur.

Gelenek dâhilinde eser veren Dîvân şairlerinin sanatlarını öne çıkarmada rol oynayan yenilik eğilimi, farklı şekillerde kendini göstermiştir. Şairin, bilgi ve tecrübesiyle birlikte yaratıcılık kabiliyetini yansıtan orijinallik, Sâlim Tezkiresi’nde çeşitli terim ve ifadelerle belirtilmiştir. Bu tezkiredeki değerlendirmelerin tutarlı olup olmadığı konusunda birkaç tezkireye başvurduğumuzda ise, tespit ettiğimiz şairler hakkında hemen hemen aynı bilgilerin verildiği, bu terimlerle onların kendilerine özgü tarzlarının nitelendiği görülmüştür. Orijinallikten kastedilenin ise, Sâbit, Nedîm gibi daha etkili bir yenilik ortaya koyan şairler dışındaki kişilerde, şairin bir eser, şiir veya beytinde geçen sıra dışı bir kelime, terkip, tabir, anlam, mazmun, hayal, eserin konusu, edebî sanatları kullanma gücü, söyleyiş tarzı, tertip farklılığı vb. olduğu, edebiyatın seyrini değiştiren bir yeniliğin söz konusu olmadığı anlaşılmıştır. Öyle ki, birçok şairin şiirlerinde kendini aynı terimlerle övmesi genellikle bu durumdan kaynaklanır. Diğer şair tezkireleri incelendiğinde bunlara kullanımı olumlu veya olumsuz açıdan metinlerde değişkenlik gösteren *turfe/utrûfe* (görülmemiş, nadir, garip, yeni, taze), *bîgâne* (kayıtsız, yabancı, ilgisiz), *tañ* (hayret, şaşılacak şey), *şikâr* vb. yeni terimler ilave edilebileceği gibi çok katmanlılık, anlaşılma güçlüğü, şairlerin işlediği konuya yaklaşım tarzları, kafiye ve redif tercihleri bazı şairleri akranlarından üstün kılan diğer ölçütler olarak karşımıza çıkabilir.

Kaynakça

Açıkgöz, Namık (hzl.) (2017). *Riyâzî Muhammed Efendi Riyâzü’ş-Şu’arâ*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/54137,540229-riyazu39s-suarapdfpdf.pdf?0> [erişim tarihi: 12.03.2019].

Arslan, Mehmet (hzl.) (2018). *Mehmed Sirâceddîn Mecma’-ı Şu’arâ ve Tezkire-i Üdebâ*. Ankara:

- Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/58597,mecma-i-suara-ve-tezkire-i-udeba-pdf.pdf?0> [erişim tarihi: 12.03.2019].
- Canım, Rıdvan (hızl.) (2000). *Latîfî Tezkiretü’ş-Şu’arâ ve Tabsıratü’n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Çapan, Pervin (hızl.) (2005). *Mustafa Safâyî Efendi Tezkire-i Safâyî (Nuhbetü’l-Âsâr Min Fevâ’idi’l-Eş’âr) İnceleme-Metin-İndeks*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Devellioğlu, Ferit (2007). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dihhodâ, Ali Ekber. *Lugat-nâme-i Dihhodâ*. www.vajehyab.com [erişim tarihi: 12.03.2019].
- Erdem, Sadık (hızl.) (1994). *Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâ’sı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Erkal, Abdülkadir (2009). *Divan Şiiri Poetikası (17. Yüzyıl)*. Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Güzel, Bilal (2012). *Kemiksiz-zâde Safvet Mustafa ve “Nuhbetü’l-Âsâr Min Ferâidi’l-Eş’âr” İsimli Şair Tezkiresi*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi. Ankara.
- Hasan Âmid. *Ferheng-i Fârisî-i Âmid*. www.vajehyab.com [erişim tarihi: 12.03.2019].
- İnce, Adnan (hızl.) (2005). *Sâlim Efendi Tezkiretü’ş- Şu’arâ*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- İsen, Mustafa (2010). *Tezkireden Biyografiye*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Kanar, Mehmet (2009). *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yayınları.
- Kanar, Mehmet (2010). *Farsça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yayınları.
- Kılıç, Filiz-Macit, Muhsin (1992). “Divan Edebiyatında Poetika Denemeleri Tezkire Önsözleri”. *Yedi İklim*. S: 3. Haziran. 28-33.
- Kılıç, Filiz (1998). *XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kırkılıç, Ahmet-Sancak, Yusuf (hızl.) (2009). *Ahterî Mustafa Efendi Ahterî-i Kebîr*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Muhammed Muîn. *Ferheng-i Fârisî-i Muîn*. www.vajehyab.com [erişim tarihi: 12.03.2019].
- Mutçalı, Serdar (1995). *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları.
- Oğuz, Fatma Sabiha Kutlar- Koncu, Hanife- Çakır, Müjgan (hızl.) (2017). *Mehmed Tevfik Kafile-i Şu’arâ*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/56163,mehmed-tevfik-kafile-i-su39arapdf.pdf?0> [erişim tarihi: 12.03.2019].
- Öztürk, Mürsel- Örs, Derya (hızl.) (2009). *Mütercim Âsım Efendi Burhân-ı Katı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özyıldırım, Ali Emre (2011). “Garîb Ma’nalar, Acîb Hayâller Latîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerinden Hareketle Belâgat Terimi olarak Garîb Sıfatı”. *Âşık Çelebi ve Şairler Tezkiresi Üzerine Yazılar*. (Derleyenler: Hatice Aynur, Aslı Niyazioğlu). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları. 147-166.

- Parlatır, İsmail- Nevzat Gözaydın- Hamza Zülfikar vd. (hızl.) (1998). *Türkçe Sözlük*. C. I-II, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Solmaz, Süleyman (2012). *Onaltıncı Yüzyıl Tezkirelerinde (Ahdî-Gelibolulu Âlî- Kınalızâde-Beyânî) Şâirin Dünyası*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Steingass, Francis Joseph (1882). *English-Arabic Dictionary for the Use of Both Travellers and Students*. London: W.H. Allen&Co.
- Steingass, Francis Joseph (1963). *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, London.
- Şemseddin Sami (2004). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Şükûn, Ziya (1996). *Farsça-Türkçe Lugat Gencine-i Güftâr Ferheng-i Ziyâ*. C. I, İstanbul: MEB Yayınları.
- Tolasa, Harun (2002). *Sehî, Latîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tulum, Mertol (2011). *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Zübeyiroğlu, Ruhsar (1989). *Mecmû'atü't-Terâcim Mehmed Tevfik Efendi*. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi. İstanbul.